

Mediatorsfederatie
KWALITEITSREGISTER Nederland

Kingdom of the Netherlands

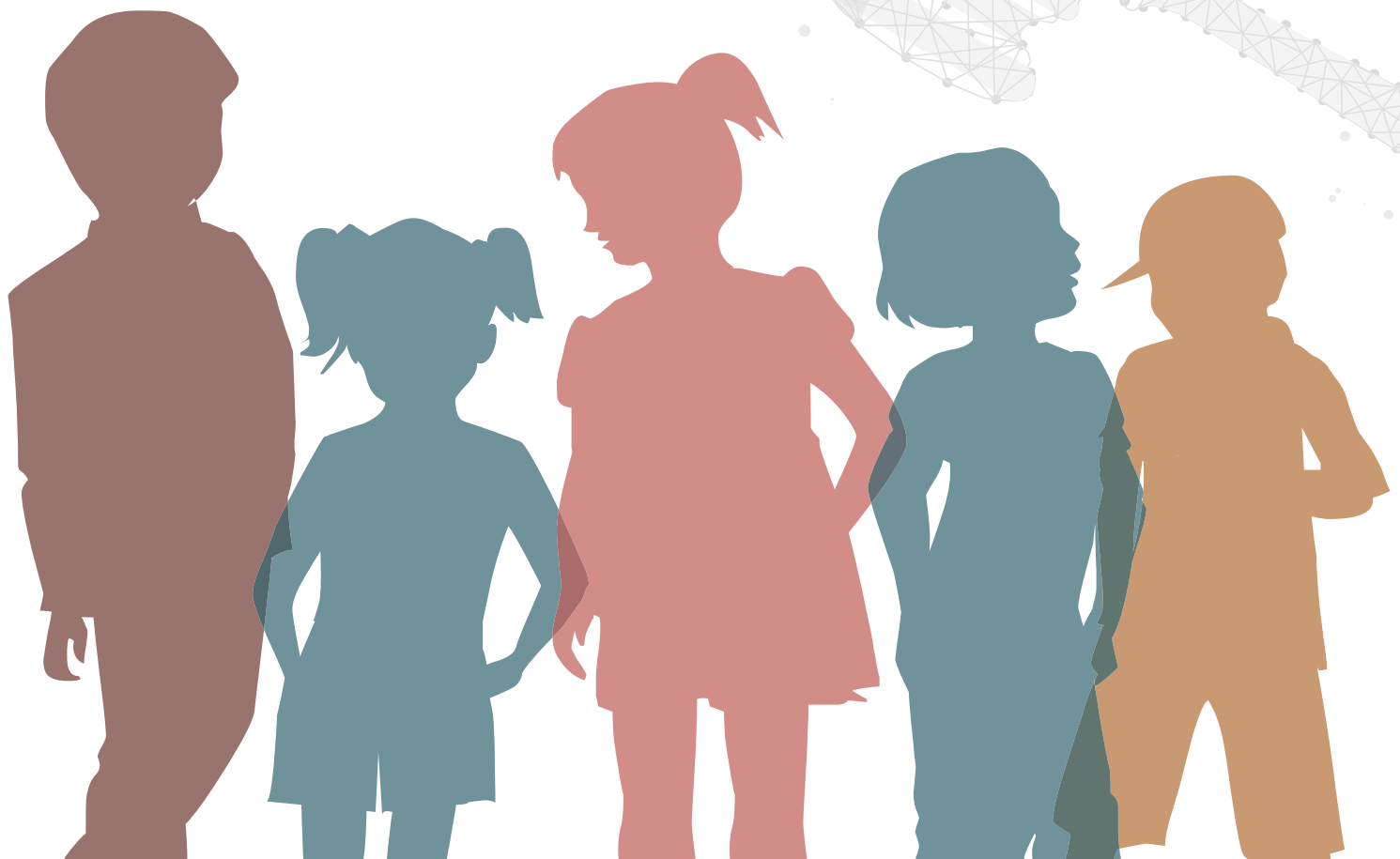
“ЗНАЕТЕ,

ТИЕ СЕ

САМО

ДЕЦА”

МЕДИЈАЦИЈАТА И СИСТЕМОТ
ЗА ПРАВДА ЗА ДЕЦА

“ЗНАЕТЕ,

ТИЕ СЕ

САМО

ДЕЦА”

МЕДИЈАЦИЈАТА И СИСТЕМОТ
ЗА ПРАВДА ЗА ДЕЦА

“ЗНАЕТЕ, ТИЕ СЕ САМО ДЕЦА”

МЕДИЈАЦИЈАТА И СИСТЕМОТ ЗА ПРАВДА ЗА ДЕЦА

Издавач:
Институт за европска политика - Скопје

Лектор:
Дејан Василевски

Графички дизајн:
Релатив

Скопје,
февруари 2022

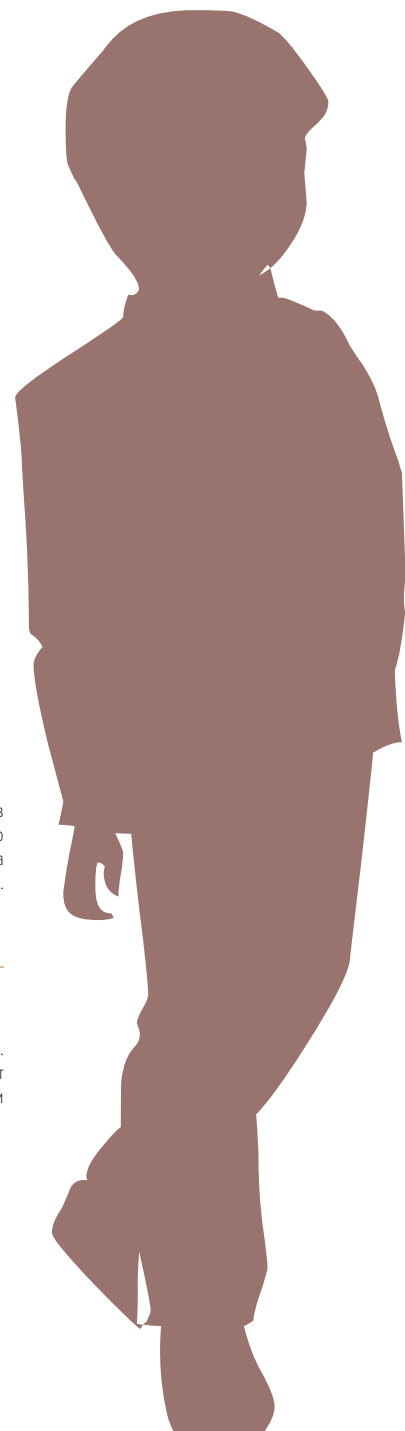

Kingdom of the Netherlands

Публикацијата е изработена во рамките на проектот „Медијација, без дилема!“, кој Институтот за европска политика (ЕПИ)- Скопје го спроведува во соработка со Академија за судии и јавни обвинители „Павел Шатов“, Комора на медијатори на Република Северна Македонија и Холандска федерација на медијатори. Проектот е финансиран од Амбасадата на Кралството Холандија во Скопје.

Оваа публикација е овозможена со поддршка на програмата на ЦИВИКА мобилитас. Наведените мислења во оваа публикација се мислења на авторите и не ги одразуваат секогаш мислењата на ЦИВИКА мобилитас, Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC) и организациите што ја спроведуваат.

СОДРЖИНА

Систем за правда по мерка на децата.....	6
Како траумата влијае на децата во контакт со законот.....	8
Ресторативната правда и најдобриот интерес на детето.....	10
Медијацијата како дел од ресторативната правда и постапка за остварување на најдобриот интерес на детето.....	12
Медијацијата и правдата за деца во Северна Македонија.....	15
Медијацијата како скриено богатство во државата.....	18
Ресторативни практики и медијацијата во Холандија.....	20
Медијацијата во Грузија.....	23
Како да се постигне спогодба за медијацијата? – Заклучоци и препораки.....	26

СИСТЕМ ЗА ПРАВДА ПО МЕРКА НА ДЕЦАТА

„Системот за правда по мерка на децата не смее да 'оди' пред децата; не смее да ги остави зад себе.

Се однесува кон децата со достоинство, почит, грижа и правичност. Достапен е, разбирлив и сигурен. Ги слуша децата, ги сфаќа сериозно нивните ставови и се осигурува дека се заштитени и интересите на оние што не можат да се изразат (како што се бебињата).

Правдата треба да им биде пријател на децата. Не треба да оди пред нив, бидејќи можеби нема да ја следат. Не треба да оди зад децата, бидејќи тие не треба да бидат оптоварени со одговорноста да водат. Треба само да оди покрај нив и да им биде пријател.“

Ујайштва на Комисијата на министри на Советите на Европа за правда по мерка на децата.

Постојат повеќе документи во кои се уредени правата на децата кои доаѓаат во контакт со системот за правда за деца, вклучувајќи ги Конвенцијата за човекови права, Конвенцијата за права на детето¹, Европската конвенција за остварување на правата на децата², стандардите утврдени во Европските правила за санкции и мерки во заедницата³ и Европските затворски правила⁴. Европската конвенција за остварување на правата на децата осигурува дека децата вклучени во правосудниот систем имаат збир на процедурални права, вклучително и право да бидат информирани, право на правно застапување, право на правна помош и совет, право на сослушување и право на брза постапка.⁵ Што се однесува до медијацијата, член 136 го охрабрува „обезбедувањето медијација или други процеси за решавање спорови“, со што се „избегнуваат постапки пред судски органи“ во случаи што вклучуваат деца.

1. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, Convention on the Rights of the Child, 2 September 1990, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>
2. Council of Europe, European Convention on the Exercise of Children's Rights, Strasbourg, 25 January 1996, <https://rm.coe.int/168007cdaf>
3. Council of Europe, Key Conventions and Recommendations, <https://www.coe.int/en/web/prison/conventions-recommendations>
4. European Committee On Crime Problems (CDPC), Council for Penological Co-operation (PC-CP), Revised Rules And Commentary To Recommendation Cm/Rec(2006)2 Of The Committee Of Ministers To Member States On The European Prison Rules, Strasbourg, 8 October 2018, <https://rm.coe.int/pc-cp-2018-15-e-rev-3-epr-2006-with-changes-and-commentary-08-10-18/16808e4ac1>
5. Council of Europe, European Convention on the Exercise of Children's Rights, Strasbourg, 25 January 1996, <https://rm.coe.int/168007cdaf>

Конвенцијата за права на децата утврдува дека најдобриот интерес на детето треба да биде во центарот на сите одлуки што се носат за децата и, иако поимот „ресторативна правда“ не бил употребуван во времето на донесување на Конвенцијата, во периодот по 1996 година се употребува во сите коментари на конвенцијата.⁷ Во таа смисла, во системот за правда за деца, ресторативната правда треба да има приоритет и таа е всушност право на детето.⁸ Должност е на владите во сите држави да се осигурат дека сите деца имаат најпрвин пристап до ресторативна правда, притоа имајќи предвид кои механизми се користат од случај до случај, водејќи се од најдобриот интерес на децата кои се вклучени во постапките.

Европските правила за санкции и мерки исто така посочуваат дека треба да се даде приоритет на ресторативниот пристап преку медијација или други ресторативни мерки во сите фази на работење со деца во системот за правда за деца.⁹ Со цел да се воспостави систем за правда за деца што е одржлив и им овозможува грижа на децата во континуитет, потребно е да се воспостави интерсекторски пристап со холистичка стратегија, гледајќи го системот за правда за деца како „компонента во пошироката заедница, која ги зема предвид поширокото семејство, училиштето, соседството и контекстот на група вршници“.¹⁰

Според упатствата на Комитетот на министри на Советот на Европа¹¹ за правда по мерка на децата државите треба да промовираат и да спроведуваат превентивен и реинтегративен пристап. Воспитните мерки можат да бидат многу поуспешни од санкциите и кривично-правниот систем треба да се води од околностите, возраста и потребите на детето, наспроти тоа да се води од големината и тежината на делото.¹²

Упатствата на Комитетот на министри на Советот на Европа за правда по мерка на децата посочуваат дека е позитивно тоа што дел од земјите-членки се посветени кон тоа конфликтите да се решаваат надвор од судовите, меѓу другото и со семејно посредување, мерки на одвркање и ресторативна правда.¹³ Исто така, се посочува дека задолжителното упатување на постапка за медијација, пред да се почне судска процедура, треба да се охрабрува, имајќи предвид дека тоа не треба да принудува на медијација, туку да информира за таа можност.

Во таа смисла и во Општиот коментар број 12, Комитетот на Обединетите нации за правата на детето препорачува дека „во случај на мерки на одвркање, односно диверзија, вклучително и медијација, детето мора да има можност да даде слободна и доброволна согласност и мора да добие можност да добие правни и други совети и помош при утврдување на соодветноста и пожелноста на предложената диверзија“.¹⁴

Во тематскиот извештај издаден од специјалниот претставник на ООН на генералниот секретар за насилство врз деца, кој ги идентификува ризиците и системските фактори што придонесуваат за насилство врз децата во рамките на овој систем, се истакнува дека мнозинството притворени деца чекаат судење, а голем дел од овие деца се наоѓаат во притвор за полесни прекршоци се по првпат во конфликт со законот.¹⁵ Овој извештај утврдува важни препораки и стратегии за спречување и одговор на насилството врз децата во рамките на системот за малолетничка правда и, меѓу другото, ги повикува државите да развијат ресторативна правда и ефективни алтернативни механизми.¹⁶ Ресторативната правда подразбира различни методи и механизми на постапување, вклучувајќи мерки на диверзија, медијација, програми за ресоцијализација и реинтеграција и облици на советување и консултации (conferencing).¹⁷

6. Council of Europe, European Convention on the Exercise of Children's Rights, Strasbourg, 25 January 1996, <https://rm.coe.int/168007cdaf>

7. Интервју Анемике Волтхус, 23.02.2021.

8. Интервју Анемике Волтхус, 23.02.2021.

9. Council of Europe, Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 5 November 2008, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d2716

10. Council of Europe, Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, 17 November 2010, <https://rm.coe.int/16807000f1>

11. Council of Europe, Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, 17 November 2010, <https://rm.coe.int/16807000f1>

12. Council of Europe, Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, 17 November 2010, <https://rm.coe.int/16807000f1>

13. Council of Europe, Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, 17 November 2010, <https://rm.coe.int/16807000f1>, (24-26)

14. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard, 20 July 2009, <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>

15. Office of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children, Promoting restorative justice for children, 2013, <https://violenceagainstchildren.un.org/news/promoting-restorative-justice-children-0>

16. Office of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children, Promoting restorative justice for children, 2013, <https://violenceagainstchildren.un.org/news/promoting-restorative-justice-children-0>

17. Постапување со деца во ризик и деца во судир со законот, универзитетски учебник, автори: Г. Лажетик, Л. Нанев и О. Кошевалиска, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, 2015.

КАКО ТРАУМАТА ВЛИЈАЕ НА ДЕЦАТА ВО КОНТАКТ СО ЗАКОНОТ

Детето, без разлика на тоа што сторило и во каква ситуација се нашло, е секогаш и пред сè дете. Децата кои биле изложени на траума живееле во тешки услови, а биле и жртви на насилство, се оние што најчесто се наоѓаат во ситуација да дојдат во конфликт со законот. Без соодветен одговор на правосудниот, образовниот систем и системот за социјална заштита, овие деца можат да навлезат во потешки и подлабоки криминални води. За нив е неопходна рехабилитација, ресоцијализација, реинтеграција во форма на социјални услуги, образование, стручна обука, поврзување со заедницата и пазарот на труд.

Во деведесеттите години на 20 век во САД е спроведена револуционерна студија за јавно здравје¹⁸, која открива дека лицата кои имаат одредени заболувања имаат исто така и неверојатно висока стапка на трауми во детството, вклучувајќи искуства како злоупотреба, занемарување, родители кои злоупотребувале супстанции, родители кои биле во затвор, родители кои имале проблеми со менталното здравје. Мноштво анализи се направени по оваа иницијална анализа, вклучувајќи и студија¹⁹ спроведена од страна на СЗО во Северна Македонија, и сите потврдиле дека негативните искуства во детството (ACEs – Adverse Childhood experiences²⁰) се поврзани со хронични здравствени проблеми, намалување на животниот потенцијал, како и ризично однесување.

Со оглед на тоа што е докажано дека негативните искуства во детството предизвикуваат токсичен стрес што може да има трајно влијание, не изненадува фактот дека децата и лицата кои се дел од затворскиот систем и воспитно-поправните установи се исто така со многубројни негативни искуства во детството. Во многу истражувања во САД, хроничната злоупотреба, занемарувањето и изложувањето на траума е поврзано со посериозно и хронично-ризично однесување, без разлика на полот и етничката припадност. Дури 92% од младите во правосудниот систем искусиле барем еден вид траума²¹, додека според друга студија просечниот број на трауматични искуства на младите бил 4,9²² (додека оваа бројка кај младите кои не се во контакт со правосудниот систем е 1). Одредени истражувања посочуваат дека бројот достигнува дури просек од 14,6 трауматични искуства.²³ Децата кои искусиле некаков вид траума е двапати поверојатно да бидат уапсени во споредба со децата кои не биле жртви на траума и ако 30 до 50% од овие деца искусиле физичко насилство, за нив било четири пати поверојатно да сторат кривично дело.²⁴ Истражувачите исто така откриле корелација помеѓу зголемениот број на негативни искуства во детството и зголемениот рецидивизам кај децата. Дури 50% од нив биле жртви на злоупотреба, а 25% на сексуална злоупотреба. Од примерок од 64.329 млади, 52% имале четири негативни искуства во детството или повеќе, додека 90% имале повеќе од две.²⁵

18. American Journal of Preventive Medicine, Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults, 1998, <https://www.cdc.gov/violenceprevention/aces/about.html>
19. World Health Organization, Survey of young adults in the former Yugoslav Republic of Macedonia reveals high prevalence of adverse childhood experiences, 2013, <https://www.euro.who.int/en/countries/north-macedonia/news/news/2013/03/survey-of-young-adults-in-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-reveals-high-prevalence-of-adverse-childhood-experiences>
20. Негативните искуства во детството се делат во три категории: насилство (физичко насилство, емотивно насилство, сексуално насилство), занемарување (физичко занемарување, емотивно занемарување), дисфункционалност на домаќинството (ментални заболувања, семејно насилство, родител кој е притворен, употреба на наркотици и алкохол, развод), <https://www.cdc.gov/violenceprevention/aces/index.html>

21. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Children's Exposure to Violence: A Comprehensive National Survey, October 2009, Children's Exposure to Violence: A Comprehensive National Survey (ed.gov)
22. Dierkhising CB, Ko SJ, Woods-Jaeger B, Briggs EC, Lee R, Pynoos RS. Trauma histories among justice-involved youth: findings from the National Child Traumatic Stress Network. Eur J Psychotraumatol. 2013, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23869252/>
23. Yael Cannon; Dr. Andrew His, Disrupting the Path from Childhood Trauma to Juvenile Justice: An Upstream Health and Justice Approach, 2016, <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2656&context=ulj>
24. Yael Cannon; Dr. Andrew His, Disrupting the Path from Childhood Trauma to Juvenile Justice: An Upstream Health and Justice Approach, 2016, <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2656&context=ulj>
25. Yael Cannon; Dr. Andrew His, Disrupting the Path from Childhood Trauma to Juvenile Justice: An Upstream Health and Justice Approach, 2016, <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2656&context=ulj>

Џејмс Гилиган, поранешен затворски психијатар, тврди дека секое насилство е обид да се постигне правда или да се поништи неправдата, односно дека голем дел од криминалот е резултат на тоа што некој се чувствува виктимизирано.²⁶ Нерешената траума се повторува и се пренесува од генерација на генерација, односно не можеме да очекуваме дека некој ќе го смени своето однесување, ќе се рехабилитира и реинтегрира, доколку не го земеме предвид неговото страдање, чувство на обесправеност и доколку на неговата траума одговориме со понатамошна траума во облик на санкција.²⁷

Наодите во извештаите на Народниот правобранител потврдуваат дека децата во воспитно-поправниот дом во Република Северна Македонија се најчесто деца кои потекнуваат од дисфункционални семејства, а со тоа искусиле и повеќе негативни искуства во детството. Покрај тоа, големото мнозинство на деца се од загрозувани семејства и не посетувале образование. Извештајот од 2019 година посочува дека „5 деца се без образование, 1 дете е со прво одделение, 2 се со трето одделение, 2 со петто одделение и со завршено основно образование се 2 деца. Според семејниот статус, 2 од децата потекнуваат од функционално семејство, додека сите останати се од целосно или нецелосно дисфункционално семејство. Само 2 од децата се од семејства со среден социјален статус, додека преостанатите 11 деца се од семејства со низок социјален статус. Од вкупно 12 деца, 5 биле претходно во друга установа, односно во дом и тоа во домовите '11 Октомври', '25 Мај' и 'Ранка Милановиќ'.“²⁸

Сликата е речиси идентична и во извештајот од 2016 година, „Според семејниот статус, две деца потекнуваат од функционални семејства, односно станува збор за семејства во кои има воспоставено функционални односи и релации во рамките на примарното семејство и во однос на вклопеноста во заедницата. Преостанатите 21 дете се од дисфункционални семејства, односно семејства во кои постои отстапување од прифатените морални норми и вредности и кои избобилуваат со мноштво на антисоцијални и асоцијални појави кај членовите на семејството (криминални тенденции, алкохолизам,

злоупотреба на опојни супстанции, семејно насилство и сл.). Потоа, во најголемиот број, односно во 17 случаи децата потекнуваат од семејства со низок материјален статус, без приходи и со нерешено станбено прашање, зависат од социјална помош.“²⁹

Овие наоди потврдуваат дека на децата кои доаѓаат во конфликт со законот им била потребна поддршка во текот на раното детство, услуги за превенција, вклучување во образование, семејна поддршка и социјална заштита. Доколку оваа поддршка постоела, тие најверојатно воопшто не би биле дел од воспитно-поправниот дом. Со оглед на нивната заднина, медијацијата и услугите за рехабилитација и ресоцијализација може да им помогне многу повеќе отколку санкцијата.

Децата и младите кои биле изложени на траума, често како самозащитна реакција реагираат со рамнодушност, агресија и пркос, при што кршењето на правилата го гледаат како механизам на преживување и токму оваа реакција е таа што ги води младите во воспитно-поправни и затворени институции.³⁰ Голем број студии потврдуваат дека токму поради овие причини, системот за правда за деца треба да биде „информиран за тоа како траумата им влијае на децата“ (trauma-informed) за да може подобро да одговори на нивните потреби, но и да не ги ретрауматизира.³¹ Токму пристапот на ресторативна правда и медијацијата како дел од овој пристап се алатки што одат во насока на наоѓање на коренот на проблемот, спречуваат ретрауматизирање и целат кон тоа да го поддржат детето да се рехабилитира и да се реинтегрира.

26. Howard Zehr with Ali Gohar, *The Little Book of Restorative Justice*, October, 2003, <https://sites.unicef.org/tdad/littlebookrjpakaf.pdf>

27. Howard Zehr with Ali Gohar, *The Little Book of Restorative Justice*, October, 2003, <https://sites.unicef.org/tdad/littlebookrjpakaf.pdf>

28. Омбудсман, Посебен извештај за воспитно-поправните домови, 2019, <http://ombudsman.mk/upload/Posebni%20izvestai/2019/Posebni%20izvestaj-VPD-2019.pdf>

29. Омбудсман, Извештај, Воспитно-поправен дом Охрид, 2016, <http://ombudsman.mk/upload/Istrazuvanja/2016/Informacija%20VDPD%20Tetovo-Ohrid-mk.pdf>

30. Julian D. Ford, John F. Chapman, Josephine Hawke, and David Albert, *Trauma Among Youth in the Juvenile Justice System: Critical Issues and New Directions*, June 2007, <https://www.courts.ca.gov/documents/BTB25-1G-02.pdf>

31. Yael Cannon; Dr. Andrew His, *Disrupting the Path from Childhood Trauma to Juvenile Justice: An Upstream Health and Justice Approach*, 2016, <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2656&context=ulj>

РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА И НАЈДОБРИОТ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

Децата кои дошле во конфликт со законот, најчесто се деца кои немале поттик и поддршка од возрасните околу нив, кои биле убедувани дека не вредат и кои во моментот кога ќе дојдат во конфликт со законот, се уверуваат во тие убедувања. Инвестирањето во детска правда и во соодветни услови и механизми за поддршка на овие деца најчесто не е политички приоритет, а ни јавноста не „притиска“ за вакви инвестиции, бидејќи „не вреди“ да се инвестира во кауза што е непоправлива. Системот и јавноста најчесто сака да ги „казни“ за нивното однесување, притоа не мислејќи за тоа кој би бил крајниот резултат? Каква иднина посакуваме за овие деца? Дали гледаме иднина во која се граѓани кои придонесуваат кон општеството?

Децата кои се соочени со обезвреднување од страна на возрасните, недостаток на поддршка и втора шанса, немаат ни можност да видат дека може и поинаку. Така, од деца со трауматично минато се создаваат криминалци со светла иднина.

„Зайворој е академија за криминалци, таму (децајќи) го учат занаетој од друѓи. Повеќејќи јавни обвинители и судии не го разбираат ова.“³²

Низ историјата, имало различни модели на постапување со дете кое дошло во конфликт со законот. Правосудството и системот за социјална заштита, иако имаат иста цел – да се превенира децата воопшто да дојдат во конфликт со законот – нивниот пристап и механизми најчесто се разликуваат.³³ Додека системот за социјална заштита најчесто се фокусира на најдобриот интерес на детето, правосудниот систем се фокусира на кршењето на законот и на казната што треба да следува.³⁴

32. Интервју КА, 25.02.2021.

33. Anna Nylund; Kaijus Ervasti; Lin Adrian; Nordic Mediation Research, November 2017, <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/27757>

34. Anna Nylund; Kaijus Ervasti; Lin Adrian; Nordic Mediation Research, November 2017, <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/27757>

Сите модели имаат своја теорија, како и соодветни перцепции за тоа што значи криминал, одговори за тоа „кој е виновен“ и која е целта на интервенцијата, како и насоки за тоа како треба да се води постапката.

Најтрадиционалниот модел би бил ретрибутивниот модел, кој е ретроспективен и во чијшто фокус е делото и кршењето на законот, вината и потребата од казна за сторителите за „да научат“ дека мораат да се почитуваат правилата.³⁵ Овој пристап ги стигматизира децата кои дошле во конфликт со законот и често ги ретрауматизира децата жртви со цел да дојде до одговорот за тоа која би била „пропорционалната“ казна за сторителот.³⁶ Ретрибутивната правда се покажа како модел што, наместо да ги одврати децата од криминални дејства, ја зголемува веројатноста дека ќе го повторат делото.³⁷ Државата е главниот протагонист во овој модел и емотивните и моралните аспекти за детето во конфликт со законот и жртвите се оставени настрана.³⁸ Најголема улога во овој процес имаат адвокатите, судиите и обвинителите, додека децата се тука најчесто само за да даваат повеќебројни изјави. Во овој модел што е фокусиран на минатото и на она што се случило, наместо на иднината, правосудните органи имаат ексклузивитет на кривично-правниот систем и ги маргинализираат улогата и интересите на жртвите, заедницата и на сторителите.³⁹

35. Anna Nylund; Kaijus Ervasti; Lin Adrian; Nordic Mediation Research, November 2017, <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/27757>

36. Renate Winter, Restorative Juvenile Justice – The Challenges – The Rewards, <https://sites.unicef.org/tdad/1renatewinter.pdf>

37. Интервју Г.Л., 30.01.2021.

38. Anna Nylund; Kaijus Ervasti; Lin Adrian; Nordic Mediation Research, November 2017, <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/27757>

39. Постапување со деца во ризик и деца во судир со законот, универзитетски учебник, автори: Г. Лажетик, Л. Нанев и О. Кошевалиска, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, 2015.

Спротивен на ретрибутивниот е „моделот на социјална заштита/благосостојба“, кој смета дека доколку некое дете дошло во конфликт со законот, тоа е резултат на околината и вина на системот и детето не треба да биде одговорно за своите постапки.⁴⁰ Овој модел не ги квалификува децата како доволно развиени и со тоа, иако не ги смета за одговорни за своите дела, истовремено ги игнорира ставовите на децата, како на оние што го извршиле делото, така и на децата жртви.⁴¹ Со овој пристап, кој ја става целата одговорност на општеството што ги создало условите за едно дете да стори прекршок, всушност му се одзема шансата на детето да ги сознае своите постапки, да разбере каде згрешило и да се обиде да ги поправи последиците што ги предизвикало. Најголема улога во овој процес имаат социјалните работници, психолозите и лицата кои работат директно со децата во системот за социјална заштита.

Ресторативниот модел, пак, не се фокусира на делото, на системот и на казната, туку на релациите помеѓу оние што биле засегнати, на жртвите и на оние што ги нанеле последиците. За да има помирување, конфликтот треба да се врати кон страните кои биле првично вклучени во конфликтот и кои биле погодени и повредени.⁴² Филозофијата на ресторативната правда е дека треба да се оди „од казнување кон помирување, од одмазда против сторителот кон грижа за жртвите, од отуѓување и изолација од заедницата до простување и милост заради возобновување на односите со жртвата што е во полза и на заедницата во целина“.⁴³

Криминалот е кршење на луѓето и односите. Создава обврска да ги поправиме работите и да ги доведеме во ред. Правдата ги вклучува жртвата, сторителот и заедницата во потрага по решенија што промовираат поправање, помирување и уверување. (Хауард Зер)

Важноста на ресторативната правда е уште поголема со оглед на тоа што бројот на деца во притвор експоненцијално расте како резултат на перцепцијата дека децата во конфликт со законот претставуваат закана за безбедноста во заедницата.⁴⁴ Оваа перцепција често е последица на сензационалистичкото пренесување од страна на медиумите и политичките агенди, но изгледа многу негативно со оглед на тоа што се зголемува притисокот за криминализација на децата и воведување на пониска возраст на кривична одговорност и подолги периоди на лишување од слобода.⁴⁵

Во последните 20 години ресторативната правда е сè позастапена и сите држави употребуваат некои механизми што имаат ресторативен пристап. Сепак, останува уште многу да се направи за подигнување на свеста на професионалците, но и на јавноста.

40. Renate Winter, Restorative Juvenile Justice – The Challenges – The Rewards, <https://sites.unicef.org/tdad/Irenatewinter.pdf>

41. Renate Winter, Restorative Juvenile Justice – The Challenges – The Rewards, <https://sites.unicef.org/tdad/Irenatewinter.pdf>

42. Интервју ГЛ., 30.01.2021.

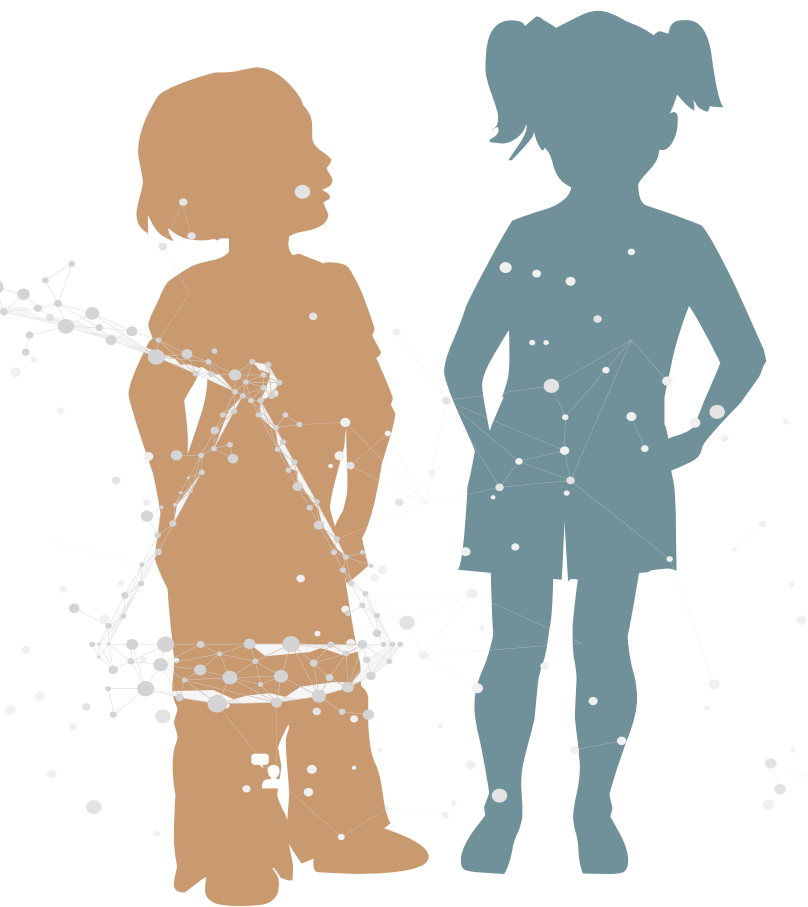
43. Поступување со деца во ризик и деца во судир со законот, универзитетски учебник, автори: Г. Лажетик, Л. Нанев и О. Кошевалиска, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, 2015.

44. Office of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children, Promoting restorative justice for children, 2013, <https://violenceagainstchildren.un.org/news/promoting-restorative-justice-children-0>

45. Office of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children, Promoting restorative justice for children, 2013, <https://violenceagainstchildren.un.org/news/promoting-restorative-justice-children-0>

МЕДИЈАЦИЈАТА КАКО ДЕЛ ОД РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА И ПОСТАПКА ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА НАЈДОБРИОТ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

„Медијацијата овозможува волјата на странките да биде во прв план, тука не одлучува медијаторот, туку само тоа формула на хармонија она што е договорено. Во суд одлучува судијата, не странките, и обично една странка секогаш излегува незадоволна. А од процесот на медијација двесте страни излегуваат задоволни, поради тоа што тие во процесот на медијација се судови.“⁴⁶

Медијацијата може да послужи како одговор на голем број „недостатоци“ на ретрибутивниот правен систем и негативно влијание врз развојот на децата. Преку медијацијата, на детето му се дава втора шанса и можност да разбере каде згрешило, да ги разбере своите постапки и нивните последици. Можеби најважно од сè, овозможува едно различно гледиште во кое системот е тука за да даде поддршка и простор за зацелување. Медијацијата овозможува да се работи на откривање на ризик-факторите што го довеле детето до тоа да стапи во конфликт со законот, но ѝ помага на жртвата да „го надмине чувството на страв и несигурност од идни кривични дела каде што повторно би била оштетена, загрозна или понижена.“⁴⁷

Постапката за медијација се фокусира на иднината повеќе отколку на минатото и им дава контрола на страните во конфликтот да ги контролираат нивните односи и да донесуваат свои одлуки за разлика од судската и арбитражната постапка во која одлуките се донесуваат од страна на судиите и арбитражите.⁴⁸ Договорите што произлегуваат од медијација имаат поголеми шанси за извршување во споредба со судските одлуки, бидејќи страните се согласуваат само ако навистина го сакаат решението, па оттука и повисоките стапки на успешност.⁴⁹

Процесот е неформален, флексибилен и оневозможува „одложувања на правниот процес“, може да се реши за неколку часа, дена или недели што ја прави оваа постапка и поевтина, за разлика од судските постапки што можат да траат месеци или години.

Медијацијата е флексибилна постапка затоа што не се бара утврдување грешки и не е „оптоварена“ од потребата да се „казни“ некоја страна.⁵⁰ Со овој пристап се превенира дополнително трауматизирање на секое дете кое било во конфликт со законот, но и се осигурува целта, односно по овој

46. Интервју К.А., 25.02.2021.

47. Медијацијата во системот на малолетничка правда, проф. д-р Гордана Лажетик, доц. д-р Лазар Нанев, м-р Олга Кошевалиска, 2012.

48. Irma Cahyaningtyas, Penal Mediation of Treatments for Children in The Juvenile Justice System, October 2018, https://www.researchgate.net/publication/329137825_PENAL_MEDIATION_OF_TREATMENTS_FOR_CHILDREN_IN_THE_JUVENILE_JUSTICE_SYSTEM

49. Mediation in the European Union: An Introduction, Dr Felix Steffek LL.M (Cambridge), June 2012.

50. Irma Cahyaningtyas, Penal Mediation of Treatments for Children in The Juvenile Justice System, October 2018, https://www.researchgate.net/publication/329137825_PENAL_MEDIATION_OF_TREATMENTS_FOR_CHILDREN_IN_THE_JUVENILE_JUSTICE_SYSTEM

процес да биде поспособно за одговорен живот во заедницата.⁵¹ „Оваа цел најдобро се остварува кога заедницата, детето и жртвата се рамноправни 'клиенти' во системот на казнена правда кон децата во кој кривичното дело се сфаќа како настан што предизвикал штета за жртвата и за заедницата.“⁵²

Дополнителна предност на медијацијата е што успешната медијација води кон отсуство на регистрирање на детето и кривичниот настан со што детето останува формално правно неосудувано, како лице против кое не се водела кривична постапка, без криминално досие.⁵³

Техниките за медијација постојано еволуираат што се гледа и низ различните улоги што може да ги заземе медијаторот, на пример во медијацијата за фасилитирање (facilitative mediation), медијаторот не им предлага решенија на страните и се посветува на тоа да ја подобри комуникацијата помеѓу страните за да дојдат до решение самите тие.⁵⁴ Пристапот на евалуативната медијација, пак, му овозможува на медијаторот да предлага конкретни решенија и да дава и правни совети.⁵⁵

Начелата врз кои почива медијацијата се изложени во препораката на Советот на Европа P(99) 19 за медијацијата во казнената област.⁵⁶ Доброволноста, достапноста, партиципативноста и интерактивноста се методи на постапување што се во срцевината на медијацијата.⁵⁷

ПОСТОЈАТ РАЗЛИЧНИ ОБЛИЦИ НА МЕДИЈАЦИЈА И НАЧИНИ ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ НА КОНФЛИКТИТЕ ВО ЗАЕДНИЦАТА:

1. Медијација помеѓу жртва и сторител (victim offender mediation)

Медијација помеѓу жртва и сторител е модел што се користи широко во Канада, САД и во неколку европски земји. Овој модел најчесто се користи во случаи кога деца сториле прекршок и примарниот фокус е помирување на жртвата и сторителот. Моделот се заснова на барањето сторителот и жртвата најпрвин да ги препознаат своите улоги во делото и доброволно да се договорат да учествуваат во процесот. Жртвата и сторителот се среќаваат во „безбеден, структуриран амбиент“, каде што се вклучуваат во дискусија или дијалог, со посредство на обучен медијатор. Ова ѝ дава можност на жртвата да опише како делото влијаело врз него/неа и како ја доживува средбата со сторителот. На сторителот, исто така, му се дава можност да се изјасни за тоа што го сторил, како и да ги изнесе неговите лични околности. Овој процес овозможува сторителот да „научи за влијанието на нивното дело“. Заедно, жртвата и сторителот развиваат „заемно прифатлив план што се однесува на предизвиканата штета“.

2. Програми за преговарање заради обесштетување (reparation negotiation programmes)

На предлог на судот можат да се упатат страните на преговори за обесштетување. Целта на средбата не е помирување, туку утврдување на висината на надоместокот и затоа најчесто ова се одвива на посебни средби.⁵⁸

3. Панели или судови во заедницата (community panels or boards)

Со цел неформално да се решат споровите се формираат одбори и тела на локалната заедница.⁵⁹

51. Постапување со деца во ризик и деца во судир со законот, универзитетски учебник, автори: Г. Лажетик, Л. Нанев и О. Кошевалиска, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, 2015.

52. Лажетик, Г. (2013). Авторизирани предавања по малолетничко казнено право, УКИМ, стр. 1-31.

53. European Policy Institute – Skopje, RESOLVE the dispute – yes, through mediation (РЕШЕТЕ го спорот – да, со медијација), Skopje, July 2013, https://civicamobilitas.mk/wp-content/uploads/2018/02/resete_go_sporot_-_da_z_a_medijacija.pdf

54. Mediation in the European Union: An Introduction, Dr Felix Steffek LLM (Cambridge), June 2012.

55. Mediation in the European Union: An Introduction, Dr Felix Steffek LLM (Cambridge), June 2012.

56. Council of Europe – Committee of Ministers, Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters, 15 September 1999, [https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkannunteklifi/rec\(99\)19%20\(1\).pdf](https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkannunteklifi/rec(99)19%20(1).pdf)

57. Постапување со деца во ризик и деца во судир со законот, универзитетски учебник, автори: Г. Лажетик, Л. Нанев и О. Кошевалиска, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, 2015.

58. Медијацијата во системот на малолетничка правда, проф. д-р Гордана Лажетик, дор. д-р Лазар Нанев, м-р Олга Кошевалиска, 2012.

59. Медијацијата во системот на малолетничка правда, проф. д-р Гордана Лажетик, дор. д-р Лазар Нанев, м-р Олга Кошевалиска, 2012.

4. Семејна групна конференција (Family group conferencing session)

Обвинетиот и оштетениот разговараат во присуство на нивното потесно семејство, обидувајќи се да го најдат најадекватниот начин за надоместок на штета.⁶⁰ Семејните групни конференции вклучуваат поширока група луѓе, односно блиски на жртвата и на сторителот во дискусија за прекршокот и донесување одлуки за дејствата што ќе ги преземе сторителот за да се промени и за да ја поправи штетата. Овој пристап потекнува како резултат од незадоволството од правните процеси во Нов Зеланд, кои нуделе мало учество на жртвите и кои често резултирале во дискриминација врз Маорите. Конференцијата се сметала како механизам за вклучување на жртвите подиректно во судскиот процес и овозможување на Маорите да „се вратат во сопствениот систем на правда“.⁶¹

5. Училишна медијација или медијација меѓу врстници (peer juvenile mediation)⁶²

Училишната медијација е медијација во која децата се медијаторите кои ги решаваат конфликтите помеѓу соучениците, учениците и наставниците.⁶³ Овој вид медијација е основа на тоа да се најде причината за конфликтот, да се изучат принципите за решавање конфликти, како и комуникациски вештини, да се научи како да се контролира агесијата. Низ овој модел на медијација, децата на неделна основа учат за начините за мирно решавање конфликти, што исто така придонесува и за нивниот добар развој и понатамошно дејствување во општеството.

6. Затворска постказнена медијација

Овој вид медијација се изведува во затворски установи, каде што сторителот е на издржување казна и овој вид медијација поретко се среќава во случаи со малолетници.⁶⁴ Оваа постапка се презема со цел сторителот да се соочи со жртвата или со нејзините роднини пред излегување од затворот. Се користи исто така и за да се разрешуваат конфликти во рамките на затворот.⁶⁵

7. Традиционални селски или племенски судови (traditional village or tribal moots)

Во рамките на некои традиционални средини конфликтите ги разрешуваат лицата од локалната заедница, понекогаш и поглаварите на одредени заедници. Овој модел ја вклучува целата заедница со цел да се реши криминалот меѓу припадниците на заедницата. Овој модел постои во некои помалку развиени земји и во руралните/внатрешните области.⁶⁶

60. Постапување со деца во ризик и деца во судир со законот, универзитетски учебник, автори: Г. Лажетик, Л. Нанев и О. Кошевалиска, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, 2015.

61. Irma Cahyaningtyas, Penal Mediation of Treatments for Children in The Juvenile Justice System, October 2018, https://www.researchgate.net/publication/329137825_PENAL_MEDIATION_OF_TREATMENTS_FOR_CHILDREN_IN_THE_JUVENILE_JUSTICE_SYSTEM

62. Во 2018 година МОФ има одржано обуки за градење доверба и медијација за средношколци за да се доближат методите на ненасилна комуникација, донесување одлуки во група и медијација. Покрај тоа, учесниците работат и на техники на препознавање на разни видови насилство и решавање конфликти, <https://mof.mk/category/obuki/page/6/>

63. Медијацијата во системот на малолетничка правда, проф. д-р Гордана Лажетик, дор. д-р Лазар Нанев, м-р Олга Кошевалиска, 2012.

64. Медијацијата во системот на малолетничка правда, проф. д-р Гордана Лажетик, дор. д-р Лазар Нанев, м-р Олга Кошевалиска, 2012.

65. Centre for Peaceful Solutions, Mediation in Prisons, <https://www.centre-forpeacefulsolutions.org/what-we-do/prisons/>

66. Sonny S. Wicaksono, The Implementation Of Traditional Or Triba Moots As An Effort To Solve Minor Offences In Samin Tribe Of Blora Regency, 2018, https://seajbel.com/wp-content/uploads/2018/06/K15_92.pdf

МЕДИЈАЦИЈАТА И ПРАВДАТА ЗА ДЕЦА ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Иако Норвешка се смета за колепка на медијацијата, облици на медијација и постапки што се водат од истите начела постоеле во Северна Македонија уште при крајот на шеесеттите години на 20 век.⁶⁷ Со Законот за мировните совети од 1968 година⁶⁸ (надграден со Законот за мировните совети од 1977 година⁶⁹) се создаваат органи од непосредната локална заедница на кои им се даваат определени државни функции.⁷⁰ Мировните совети со цел да ги одржат и да ги развијат добрите односи помеѓу граѓаните имале цел спогодбено да ги решаваат споровите во случаи на загрозување на личната сигурност, имотните спорови, јавниот ред и мир, но и во случај на телесни повреди и злосторства против честа и угледот.⁷¹ Постапката се водела од истите начела како медијацијата како што ја познаваме денес, а предусловите за некој да биде член на мировниот совет биле слични на оние што се поставени од најразвиените земји за едно лице да биде медијатор. Иако биле лаици во правото, најважно било да уживаат почит и општествен углед, да бидат пример за младите и да можат да посредуваат, а резултатите покажале дека успешно ја спроведувале својата улога, со оглед на тоа што успеале да постигнат спогодба во 50% од случаите.⁷²

Законот за малолетничка правда донесен 2007 година (што почна да се применува 2009 година), со оглед на неговиот ресторативен карактер, по првпат ја регулира и ја предвидува казнената медијација.⁷³ Сепак, во позначителен обем почнува да се користи по 2016 година.⁷⁴ Според податоците на доставени случаи во Министерството за правда и одборот се забележува дека за две години се потпишани 2.000 спогодби од вкупниот број на 3.000 случаи што биле упатени на медијација.⁷⁵ Но, бројот на употреба на медијација во случаи во кои деца дошле во конфликт со законот е помал од 10%.

Во моментот, бројот на медијатори не е голем и тој се планира врз основа на создадени услови за развој и примена на медијацијата. Од 2006 до 2016 година имало 180 медијатори, а само сто случаи биле решени преку оваа постапка. Цената за постапката е ниска и за да не се зголемува потребно е да се направи подобра распределба на медијатори според општини, бидејќи, на пример, во Битола и Прилеп нема медијатори.⁷⁶

67. European Policy Institute – Skopje, RESOLVE the dispute – yes, through mediation (РЕШЕТЕ го спорот – да, со медијација), Skopje, July 2013, https://civicamobilitas.mk/wp-content/uploads/2018/02/resete_go_sporot_-_da_zo_medijacija.pdf

68. „Службен весник на СРМ“, бр. 21/68.

69. „Службен весник на СРМ“, бр. 39/77.

70. European Policy Institute – Skopje, RESOLVE the dispute – yes, through mediation (РЕШЕТЕ го спорот – да, со медијација), Skopje, July 2013, https://civicamobilitas.mk/wp-content/uploads/2018/02/resete_go_sporot_-_da_zo_medijacija.pdf

71. European Policy Institute – Skopje, RESOLVE the dispute – yes, through mediation (РЕШЕТЕ го спорот – да, со медијација), Skopje, July 2013, https://civicamobilitas.mk/wp-content/uploads/2018/02/resete_go_sporot_-_da_zo_medijacija.pdf

72. European Policy Institute – Skopje, RESOLVE the dispute – yes, through mediation (РЕШЕТЕ го спорот – да, со медијација), Skopje, July 2013, https://civicamobilitas.mk/wp-content/uploads/2018/02/resete_go_sporot_-_da_zo_medijacija.pdf

73. Law on Juvenile Justice, <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Zakon-za-maloletnichka-pravda-04-07-2007.pdf>

74. Интервју, анонимизирано.

75. Процентот на спогодби е поголем ако се извадат случаите каде што страната не дошла на медијација. На пример, 2000 x 100 : 3000 = 66,7% или ако од 1000 поканети на медијација само 200 се согласиле, тогаш вкупниот број на почнати постапки со медијација е 2200 и постигнати спогодби со медијација е 73,3%.

76. Интервју, анонимизирано.

Во периодот до 2016 година Комората издавала сертификат за медијатор со дводневна осумчасовна обука што се наплаќала 250 евра од кандидат. Сега, за една организација да обучува медијатори е потребно да има акредитација од одборот што во моментот ја имаат две организации и бројот на обуки не е ограничен, но според новиот предлог-закон право да полагаат испит за медијатор имаат еднаш или двапати во годината.⁷⁷ Обуката трае 70 часа што вклучува практични вежби, по која медијаторите треба да имаат четири проследени медијации кај медијатор како набљудувач и неколку препораки. Во исто време, нема обуки за специјализирани постапки во медијација, а во Законот за правда за деца се утврдени одредени критериуми што треба да ги задоволи медијаторот.⁷⁸ Сепак, она што е најважно, особено во постапките во кои се вклучени деца, е медијаторот да успее да создаде атмосфера во која детето ќе може да се опушти да зборува. Претходно, условите биле построги, а сега со измените во законот, условите за тоа кој може да биде медијатор се олабавуваат.⁷⁹ Во моментот, Државниот совет за превенција од детско престапништво има меморандум за соработка и со Академијата за судии и јавни обвинители и со Комората на медијатори. Иницијативи за подигање на свеста за постапката за медијација имало и се одржувале разни обуки, вклучувајќи и role play обуки.⁸⁰ Сепак, потребно е да се посвети повеќе внимание за да се вклучи медијацијата во сите релевантни програми и стратегии, а оттаму да почне и да се применува.

„Треба да се ажурираат програмите, курикулумите, да се вклучи медијацијата во годишната програма (на Академијата), иако во темите во Академијата за судии и јавни обвинители веќе ја има. Но, ни требаат комбинирани обуки, судии, јавни обвинители и медијатори. Мораме да подигнеме свест за медијација уште од фазата на стимулирање.“⁸¹

77. Интервју, анонимизирано.

78. Интервју, анонимизирано.

79. Интервју Г.Л., 30.01.2021.

80. Интервју Г.Л., 30.01.2021.

81. Интервју Г.Л., 30.01.2021.

Поголем развој и примена на медијацијата се очекува и со измените на законот што треба да биде донесен набрзо, а во кој има новини и во поглед на начинот на полагање на испитот за медијатор и задолжителното внесување на барањата за медијација во електронскиот регистар.⁸² Според сегашниот Закон за правда за деца, постапка за медијација може да се спроведе за дело што со закон е предвидено како кривично дело за кое е предвидена казна затвор до пет години. За да ги упати страните на медијација, јавниот обвинител треба да добие согласност од детето, неговиот законски застапник, оштетената страна и бранителот. Дури и во случаи кога јавниот обвинител не ги упатил страните на медијација, надлежниот суд за деца до завршување на главниот претрес исто така може да ја прекине постапката со решение и да ги упати на медијација доколку добие согласност од сите претходно споменати страни. Иако според законот јавните обвинители и судиите ја имаат можност да ги упатат децата на оваа постапка, употребата на медијација, особено во случаи во кои деца дошле во конфликт со законот е многу мала.⁸³

Не е во законот проблемот, што ја дава можноста, имплементацијата е нупа.⁸⁴

Во 2019 година од страна на судот постапката за медијација била применета само кон четири деца, додека од страна на ОЈО била применета кон 11 деца.⁸⁵ Она што треба да се истакне е дека од овие 15 случаи, 14 постапки биле иницирани и завршени во Тетово. Има повеќе фактори што влијаат на недостатокот на употреба на медијацијата, но незнаењето не е главниот фактор.

82. Марички: Подготовката на новиот Закон за медијација е во завршна фаза, <https://vlada.mk/node/23558>

83. Интервју, анонимизирано.

84. Интервју Г.Л., 30.01.2021.

85. Државен совет за превенција на детско престапништво – Република Северна Македонија, Годишен извештај за работата на државниот совет за превенција на детско престапништво и за состојбите во областа на правата на детето и детското престапништво, 2019, <http://dspdp.com.mk/wp-content/uploads/2020/10/tuka-1.pdf>

„Судиите се айсолујно незаинтересирани за ваков начин на решавање на споровите. Треба да се најразви едукација на судиите и јавните обвинители, во смисла на тоа дека треба посериозно да ја сфаќаат медијацијата. Прејседателот на Комората на медијатори во Холандија ни кажува дека судијата сите странки ги ујашува на медијација. Меѓутоа, судиите таму се заинтересирани да решаваат по пат на медијација. Кај нас не се заинтересирани ниту судиите, ниту адвокатите, ниту, пак, јавните обвинители. Адвокатската комора е против зголемена употреба на медијацијата, бидејќи така тие би изгубиле случаи и тие силно лобираат против тоа да се развие медијацијата... Отикако во април 2020 година се смени јавниот обвинител во Тешово и замина во пензија јас немам добиено ниеден предмет за медијација. Ако не е задолжителен обидот за медијација, некој обвинител што е поевропски ориентиран ќе ги ујашува, па оттоа ако се смени повторно може да се ирекне оваа практика.“⁸⁶

Во повеќето европски држави медијацијата не е задолжителна, но таму судиите и јавните обвинители се свесни за придобивките од медијацијата, во поглед на ефикасност, ефективност и растоварување на правосудниот систем, но најважно е што ги гледаат придобивките за развојот и најдобриот интерес на детето.⁸⁷ Една од можностите за да се подигне свеста кај нас и медијацијата да се „вкорени“ во системот е да се внесе задолжителен обид за медијација, што се планира како измена во Законот за правда за деца.⁸⁸

86. Интервју КА, 25.02.2021.

87. Интервју КА, 25.02.2021.

88. Интервју Г.Л., 30.01.2021.

„Не смеам да генерализираме, кај медијацијата секој случај е индивидуален и бидејќи нема задолжителен обид тие (јавните обвинители и судиите) оценуваат дали воопшто ќе ја споменат. Мораме да воведеме задолжителен обид и да објасниме што значи тоа задолжителен обид и да ја подигнеме свеста кај јавните обвинители и медијаторите. Има разлика од задолжителен обид до задолжителна медијација и тоа мораме да го објасниме. Странките одлучуваат дали сакаат да се вклучат во постипањата, никој со сила не може да ги тера. И се дава одреден рок, ако некој не може да се договорни за медијатор за три дена, сигурно нема да постигнат споразум. Отикако имаат подготвена споразум во која има и рок за исполнување така оди кај јавниот обвинител и судијата на одобрување, бидејќи според Конвенцијата за права на детето има право на судска заштита, значи право е тоа, и затоа не може некој што не е дел од правосудството да ја донесе крајната одлука. Затоа тие со свое решение ја одобруваат.“⁸⁹

Повеќето медијатори исто така се залагаат за задолжителен обид за медијација и доколку се доведе оваа законска измена, поведувањето на постапката нема да зависи од арбитражната волја на јавниот обвинител и судијата, кои дури и кога имаат многу случаи и се запознаени со опцијата за медијација, не се решаваат да го упатат случајот на медијација.⁹⁰ Постапката за медијација е и многу подостапна од која било друга постапка со оглед на тоа што трошоците на медијаторот паѓаат на товар на буџетот на државата.

Странките, односно децата и нивните законски застапници исто така не се доволно запознаени со можноста за медијација, што е уште поголем предизвик во малите средини каде што нема кој да им ја презентира медијацијата изворно.⁹¹ Оние родители, пак, кои учествувале во постапката за медијација во која биле вклучени нивните деца се изненадени дека постои ваква постапка и начин на решавање на споровите во државата што им личи едноставна, лесна и брза.⁹²

89. Интервју Г.Л., 30.01.2021.

90. Интервју КА, 25.02.2021.

91. Интервју, анонимизирано.

92. Интервју КА, 25.02.2021.

МЕДИЈАЦИЈАТА КАКО СКРИЕНО БОГАТСТВО ВО ДРЖАВАТА

Имајќи предвид дека од 15 постапки за медијација во случаи кога деца извршиле кривично дело во 2019 година, 14 биле спроведени во Тетово, се наметнува потребата да се истражи искуството и како овој пристап да се преслика на (досега) најдобрата практика. Од овој пример се гледа дека соработката и отвореноста на јавните обвинители, судиите и медијаторите е клучна за унапредување и искористување на придобивките на медијацијата. Јавниот обвинител во овој случај ја препознал медијацијата како постапка што е подобра за децата, со која и се заобиколува нивното изложување на трауматичното искуство што можат да го имаат во судот, но и на долгата постапка.

*„Ситије ѝосџајки на медијација шџо биле досџавени кај мене биле за деца кои извршиле кривични дела и ситије, освен еден, биле решени со сџоџодба. Инџересно е шџо шџо деџаџа осџанувааџи џриџаџели и ѝошџо си ѝросџувааџи еден на друџ. Знаеџије, џије се само деџа. Оваа ѝосџајка е бесџлаџна за нив и, намесџо да сегаџи ѝо судови и на крајџи еднo од нив да оди во заџвор, ние усџеваме за еден ден да џо решиме сџорџи.“*⁹³

Сите овие случаи биле решени на начин што медијаторот прво го разгледал случајот длабински и телефонски исконтактирал со детето во конфликт со законот, со жртвата, како и со нивните родители/законски застапници. Низ разговорот, медијаторот добива впечаток дали страните сакаат да се реши случајот со спогодба и дали има простор за разговор. Со оглед на тоа што Законот дава можност средбите да се одвиваат на неформален начин, медијаторот има слобода да ги приспособи средбите за да ја стекне довербата на странките.

Децата кои учествувале во постапка за медијација во Тетово чувствуваат благодарност за процесот и го менуваат своето однесување.

„Деџаџа, инаку, ѝо медијацијаџа и коџа ме џледааџи на улица ме ѝоздравувааџи, ми се заблаџодарувааџи, ме џледааџи како авџорџиџеџи. Тие џи ѝочџиџувааџи ѝравилаџа и се корисни членови на оџшџесџџвоџо. Оваа ѝосџајка е добра и за жрџиваџа, нема веќе сџџрав од сџџорџиџелџи, а и ја нема џтраумаџа од шџоа да оди ѝо судови ѝовеќеџаџи и најчестџо осџанувааџи незадоволни од судскаџа ѝосџајка.“

Што се однесува до појавата на рецидивизам, од 16 постапки за медијација во текот на 2018 и 2019 година, медијаторот посочува дека само едно дете го повторило делото, односно повторно било вклучено во тепачка. Дури и во овој случај, случајот бил повторно решен со медијација, бидејќи медијаторот и јавниот обвинител биле свесни дека се деца и дека им треба друг вид поддршка, додека со санкцијата ова однесување нема да се промени. По медијацијата е потребно да се даде и поддршка на семејството, околината на детето и да се вклучат професионалците од образовниот сектор и секторот за социјална заштита со тоа што ќе се испита коренот на проблемот и низ еден холистички пристап ќе му се овозможи на детето да избегне ситуации каде што повторно би сторило кривично дело.

*„Од ситије 16 случаи шџо сум џи имал само во еден случај не била завршена ѝосџајкаџа со сџоџодба и шџоа дури и шџој случај беше ѝосџиџнаџи доџџвор ѝомеџу сџџранкиџије, но деџџеџо кое џо имаше сџџорено делџо не беше финансиски средсџџва за да ја исџлаџи жрџиваџа, бидејќи џџребаше да му надомесџи џџрошоџи во болницаџа и не можеше да најде средсџџва, бидејќи беше мноџу сиромашен. Се обиде да најде ѝари, но не усџеа. И во овој случај деџџеџо ќе џџреба да оди на суд, шџо е уџџије ѝолошо. Деџџеџо рече дека ќе џџреба да оди во сџџрансџџво да рабџи за да џи зарабџи овие ѝари. Сџоџодбаџа не се ѝосџиџна само заради ѝари, заради нишџо друџо. Во ситије друџи случаи сме имале сџоџодба за еден ден.“*⁹⁴

93. Интервју КА., 25.02.2021.

94. Интервју КА., 25.02.2021.

Државата треба да има механизми за да ги поддржи децата кои дошле во конфликт со законот, за да можат да бидат дел од ресторативен процес како медијацијата. Кога би имало некаков фонд за поддршка за детето да не мора да биде вклучено во судска постапка само заради недостаток на финансии, резултатите би биле поинакви. Со оглед на податоците од извештаите на Народниот правобранител, дека мноштвото деца кои се наоѓаат во воспитно-поправниот дом потекнуваат од семејства со ниски примања или без примања, треба да се земе предвид дека потребна им е поддршка и за да можат да бидат дел од постапката за медијација и да можат да ја исполнат спогодбата кон жртвата, а финансиите да не бидат пречка за тоа. Во моментот, јавното обвинителство во вакви случаи го гледа интересот на жртвата, односно како таа да биде исплатена од сторителот.⁹⁵

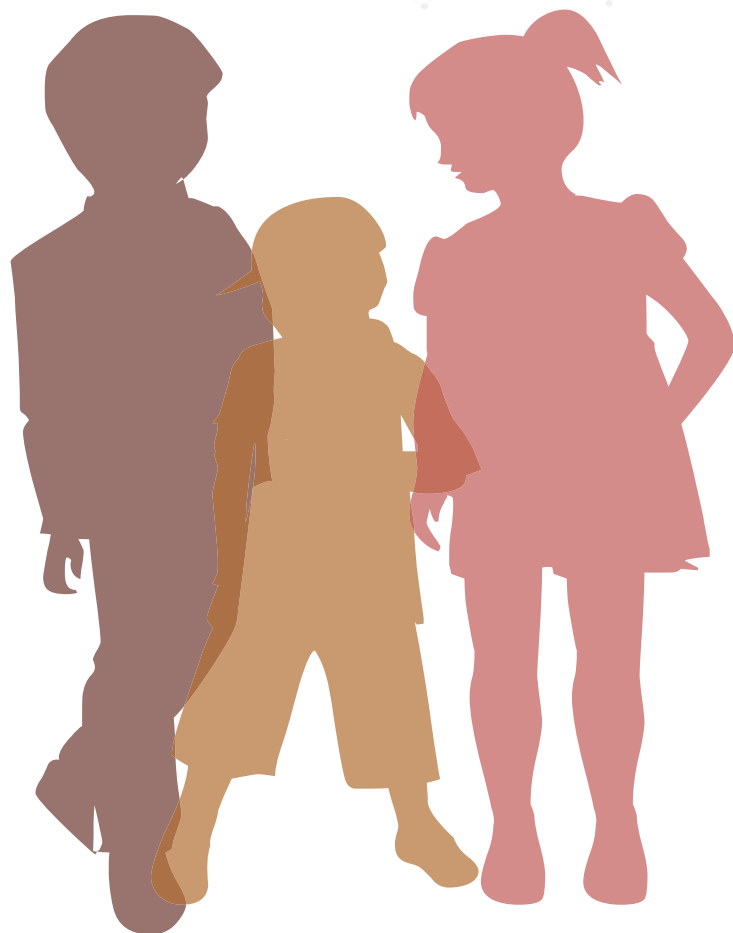
Од страна на јавното обвинителство треба да има повеќе иницијатива за разгледување на законските можности, согледување на придобивките што ги има медијацијата во случаите во кои се вклучени деца и општо развивање на оваа постапка. Впечатокот што го остава Комората за медијатори со оглед на несогласувањата во Комората, исто така, влијае на употребата на медијацијата.⁹⁶ Дополнително, „фактот што голем број од медијаторите се и адвокати влијае на тоа да се инсистира на судска постапка, бидејќи си велат дека што е сигурно, е сигурно.“⁹⁷

Се чини дека е потребна постапка на медијација за зацврстување на примената на медијацијата.

95. Интервју КА, 25.02.2021.

96. Интервју Г.Л., 30.01.2021.

97. Интервју Г.Л., 30.01.2021.

РЕСТОРАТИВНИ ПРАКТИКИ И МЕДИЈАЦИЈАТА ВО ХОЛАНДИЈА

Во 2012 година во Холандскиот законик за кривична постапка по првпат се создава правна основа за ресторативна правда во кривичните случаи и се предвидува обврска за полицијата и јавниот обвинител да ги информираат и сторителите и жртвите за можноста за медијација.⁹⁸ Всушност, оние што се афектирани од случајот со ова ја добиваат информацијата од првите лица на терен со кои се во контакт.

Според истражување што е објавено неодамна,⁹⁹ ресторативните практики и пристапите што заличуваат на медијација почнале во форма на различни иницијативи во Холандија уште во осумдесеттите години на минатиот век и долго време биле поведени од граѓаните. Програмата „Алтернатива“, која се појавила во овој период, користела ресторативни разговори во случаи на насилство во кои, покрај сторителот, жртвата и нивните фамилии, биле вклучени и лица од заедницата, па така често учествувале и соседите и наставниците. Евалуацијата на овие постапки се покажала како добитна комбинација и за учесниците, но и за општеството, со тоа што учесниците изразиле оти сметаат дека правдата е задоволена, додека и рецидивизмот се намалил.

98. Dutch developments: restorative justice in legislation and practice, Annemieke Wolthuis, Jacques Claessen, Gert Jan Slump, Annekke Van Hoek.

99. Dutch developments: restorative justice in legislation and practice, Annemieke Wolthuis, Jacques Claessen, Gert Jan Slump, Annekke Van Hoek.

„Она што сум го чула од оние што се вклучени во процесот за медијација е дека им овозможува да 'заговорат одредени работи', да ја погледнат друштвото ситрано во очи и да кажат што чувствуваат. Во случајот на оние што го сториле делото, оваа опција секако не е лесна, но многу често се случува нешто навистина особено, како пресвртна точка во која двесте страни го чувствуваат она што го чувствува и друштвото ситрано. Имав еден случај во кој едно дете ограбило една постара жена, која ја донесе и својата внука за време на посетата. Детето на почетокот беше срамежливо, но потоа почна да зборува и, уште поважно, да ги слуша внуката и бабата и како направи да се чувствуваат. И тие сфатија дека тој не е лошо дете, туку дека само направи ситрано грешка и дека сака да ја поправи. Се договориле дека ќе работат во нејзината градина за да ѝ се 'оддолжи'. По неколку часа разговор дури и се збунава. На суд, ситуацијата многу поинаку ќе се решише.“¹⁰⁰

Денес, на локално ниво во Холандија постојат програми во кои се вклучени училиштата, организации од соседството, граѓаните и полицијата. Утрехт е еден пример, кој е вклучен во програмата за мирно соседство и програмата за мирно училиште. Овие две програми го формираат таканаречениот модел на Утрехт за медијација што ги поттикнува и ги здружува сите овие страни да усвојат мирни ставови во секојдневниот живот, вклучително и начин на размислување што им пристапува на конфликтите со нивно решавање преку здружување на силите. Граѓаните и професионалците се охрабрани и се обучуваат да го развиваат овој начин на размислување и да ги зајакнат своите „мировни вештини“. Волонтерските медијатори се обучуваат и се формираат да им помагаат на граѓаните, студентите, организациите и професионалците во случај на проблеми и тензии помеѓу групите, додека професионални медијатори интервенираат во случај на ескалирани конфликти и кривични случаи. Во основните и во средните училишта, како и низ другите градови низ државата, има волонтерски програми за таканаречени „врнички медијатори“ низ кои младите учат да се справуваат со конфликтите.

100. Интервју А.В., 23.02.2021.

Полицијата е исто така вклучена и претставува суштествена алка за решавање на случаите преку медијација и самите тие сега настојуваат ресторативната правда да ја направат приоритетна, но за тоа биле потребни години и години лобирање.¹⁰¹ Евалуацијата што била спроведена покажала дека во речиси сите случаи што потоа биле решени со медијација, најпрвин биле пријавени во полиција.

„Полицијата оценила дека судската постапка нема да го реши основниот проблем заради фактот дека страните кои биле вклучени живееле во близина и дека постоеа голема шанса редовно да се среќаваат. Од 54 регистрирани случаи, 44 (во иста фаза) биле завршени со успешна медијација. Истражувањето ја илустрираше догадената вредност на медијацијата во кривичното право. Над 70 проценти од учесниците (жртви и сторители) го оценуваат ова искуство како позитивно, особено во однос на процедуралната правда и медијаторите. Во повеќето случаи, не изгледало дека алтернативата на медијацијата ќе резултирала во подобро решение.“¹⁰²

Почнувајќи од 2017 година, сите судови во Холандија нудат медијација во кривични случаи и бројките на успешно решени случаи постојано се зголемуваат – во 2017 година во 76 проценти од случаите страните се спогодиле, додека во 2018 година во 83 проценти од случаите (од 754) бил постигнат договор. Овие случаи од кои половина вклучуваат злоупотреба, насилство, закани, оштетување имот, крајби и сообраќајни прекршоци, се решаваат преку медијација во просек од две до шест недели.

Со оглед на тоа што медијацијата на почетокот не била застапена и во кривичните случаи, постои и затворска постказнена медијација, бидејќи понекогаш лицата сакаат да стапат во контакт со жртвата или семејството на жртвата сака да стапи во контакт со сторителот и ова се случува дури и за посериозни дела, како тешко насилство, па дури и убиство и дури и во овие случаи има резултати и емоционално помирување за двете страни.

101. Интервју А.В., 23.02.2021.

102. Интервју А.В., 23.02.2021.

За да можат да постапуваат и во кривични случаи медијаторите мораат да имаат одреден број случаи и обуки со цел да соберат доволен број поени во системот. Истовремено, правната рамка на Холандија исто така има мошне уникатен пристап кон професионалците во правниот систем – еден професионалец може да биде во исто време медијатор и судија сè додека овие улоги ги извршува во различни судови.¹⁰³ Улогата на таканаречените супститутивни судии е посебна затоа што со нивното искуство, како адвокати или медијатори, носат различен пристап кон решавање на случаите. Овие лица можат исто така да им ја подигнат свеста и на своите колеги во рамките на судот и да ги упатат на сите придобивки од медијацијата. Во рамките на судовите има бироа за медијација, каде што координаторот за медијација, откако ќе добие случај од извршителот или судијата, проверува дали страните би сакале да учествуваат во медијација, при што одбира двајца медијатори од достапната листа, кои потоа стапуваат во контакт со секоја од поединечните страни пред да направат заедничко среќавање. Судијата исто така има право во текот на постапката да го погледне случајот и да одбере дали сака да го упати на медијација, што е особено важно во случаи кога ќе увиди дека е веројатно дека децата често ќе се среќаваат дури и по постапката. Во овие случаи, на децата им е поважно да знаат како да изреагираат кога ќе се видат и да постигнат некаков вид помирување со себе и со другата страна отколку да добијат компензација.

Нема голема процедура за процена на ризик за тоа дали случајот и децата кои се вклучени во него се соодветни за постапката за медијација и овој процес е особено неформален затоа што се потпираат на професионалноста на професионалците во правосудниот систем. Во рамките на бироата за медијација се организираат и обуки за медијатори и други професионалци што исто така придонесува за разменување на знаење помеѓу професионалците, но исто така влијае и на зголемување на свеста и развојот на медијацијата. Еден од предизвиците е малиот државен буџет што е доделен за спроведување на медијацијата, имајќи предвид дека годишно околу 2.000 постапки се спроведуваат и буџетот од еден милион долари не е секогаш доволен. Дополнително, медијаторите не се многу платени, бидејќи добиваат околу 400 долари за еден случај.

103. Интервју А.В., 23.02.2021.

Должноста за информирање за постапката на медијација е еден од клучните членови што се додава во Холандскиот законик за кривична постапка во 2012 година.¹⁰⁴ Информирањето на јавноста и подигнувањето на свеста за придобивките на медијацијата исто така бил еден од клучните чекори за успешното вградување на оваа постапка во системот: „Успеавме да вметнеме различни ситуации во кои се користи медијацијата во ТВ-серији и младите имаа можност да видат ситуација во која, на пример, има конфликт во училиште и тој се решава преку училишна медијација и да си речат, аха, значи постои и таа опција. Организиравме и фестивал – ‘Рестарт’ (REstART Festival¹⁰⁵) за време на кој на едно место споделивме уметност, истражување и практика со цел да се понуди форум за дискутирање на правдата, солидарноста и зацелувањето во денешните општества. Има многу опции што можат да се употребат за да им се даде простор и на младите да се изразат, а и да им се доближи концептот на медијацијата и ресторативната правда. Тоа пробавме да го направиме преку музика, стрипови и театарски претстави. За да ја зголемиме довербата и поддршката кај пошироката јавност имаме и чести средби со новинари.“¹⁰⁶

Холандија е мошне напредна во смисла на свест на професионалците за потребата од ресторативен пристап наспроти ретрибутивен, но сè уште е потребно да се работи на нивната информираност за медијацијата и другите механизми. „Она што мислам дека навистина помага е промената да доаѓа од внатрешноста на системот, односно од професионалците во правосудниот систем. Ние почнавме некаде во деведесеттите и го следевме примерот на колегите од Белгија кои веќе беа понапредни. Се соочивме со малку отпор од страна на структурите на почетокот, но успеавме да имаме пристап на лобирање што вклучуваше најразлични чинители, од невладини организации, до медијатори, судии и јавни обвинители. Ако дел од овие професионалци кои навистина се посветени на ресторативната правда имаат улога на еден вид амбасадори, навистина може да се спроведе темелна системска промена.“¹⁰⁷

104. Dutch developments: restorative justice in legislation and practice, Annemieke Wolthuis, Jacques Claessen, Gert Jan Slump, Annieke Van Hoek.

105. European Forum for Restorative Justice, REstART Festival, 2000, <https://www.euforumrj.org/en/REstART#:~:text=To%20celebrate%20its%2020th%20anniversary,and%20repair%20in%20today's%20societies>

106. Интервју А.В., 23.02.2021.

107. Интервју А.В., 23.02.2021.

МЕДИЈАЦИЈАТА ВО ГРУЗИЈА

Реформата во системот за правда за деца во Грузија почнал во 2010 година, кога се постигнала драстична промена од политика на нула толеранција кон пристап на ресторативна правда. Овој процес бил полн со предизвици, земајќи предвид дека државата претходно имала најавено политика на нула толеранција и вовела тешки санкции и мерки против лицата кои дошле во конфликт со законот, вклучувајќи ги и децата, што довело дури и до намалување на возраста на кривична одговорност од 14 на 12 години.¹⁰⁸ Во овој период бројот на затворени лица бил еден од највисоките во Европа и по долго лобирање со Комитетот за заштита на правата на децата и Европската унија била воведена програмата за диверзија и медијација. Оваа програма е пилотирана во четири града, додека постепено по успешните резултати и со поддршка на Министерството за правда и Јавното обвинителство на Грузија е пресликана и во сите градови низ државата.¹⁰⁹

Пред ноември 2014 година, опсегот на механизмот на одвраќање опфаќал само помалку сериозни кривични дела извршени од деца. Од 11 ноември 2014 година, опсегот на програмата е проширен и на сериозни кривични дела и ако во минатото на жртвата ѝ биле дадени информации за медијација преку обвинителот и медијаторот се вклучувал само по нејзина согласност, со измените медијаторот се вклучува во процесот веднаш штом обвинителот донесе одлука за одвраќање.¹¹⁰ На први јануари 2016 година стапил на сила Законикот за малолетничка правда, кој, покрај многу други новини, дополнително го подобрува и механизмот за одвраќање. Според Кодексот, одвраќањето е приоритет и обвинителот е должен првенствено да ја разгледа можноста за одвраќање и дури потоа да почне да размислува за спроведување на кривично гонење. Со промените, овластувањето за разгледување програма за одвраќање е доделена и

на судот и судијата е овластен да го врати предметот на обвинителот за почнување постапка за одвраќање врз основа на предлог на странката или на негова иницијатива. Дополнително, со промените, улогата на медијаторот е зајакната, додека присуството на обвинител и социјален работник на конференцијата за медијација веќе не е задолжително.¹¹¹

Постојат предуслови за да можат да се донесат мерки на диверзија, вклучувајќи детето да не било претходно осудувано и да немало претходно учествувано во програма за диверзија и медијација, да го признае делото. Потоа, обвинителот контактира со Националната агенција за спречување криминал и извршување на незаторски казни и условна казна, кои назначуваат социјален работник кој ќе го води случајот.¹¹² Социјалниот работник потоа изработува индивидуален извештај за процена на детето и препорачува мерки за одвраќање што ќе имаат позитивно влијание на детето и ќе го поддржат неговото рехабилитирање, ресоцијализирање и реинтегрирање. Со цел да се реинтегрираат и ресоцијализираат децата кои се дел од програмата за одвраќање, социјалниот работник работи на: 1) Превенција – односно давање на социјални услуги и поддршка со цел да се избегнат понатамошни дела; 2) Рехабилитација – со цел да им се даде поддршка на децата кои биле соочени со одредени трауми; 3) Санирање – со цел да се работи директно на коренот на проблемот, односно што го довело детето да го стори тоа кривично дело. Социјалниот работник ги проучува силните и слабите страни на детето и изработува биопсихосоцијална процена на детето што ги вклучува социјалните и психолошките фактори.¹¹³

Во Грузија, врз основа на индивидуалниот извештај, обвинителот, заедно со социјалниот работник, и во случај на медијација, заедно со медијаторот, ги утврдува мерките на одвраќање и условите на договорот. Медијаторот цели кон тоа да постигне договор помеѓу детето кое го сторило делото и жртвата, да ги поддржи во процесот на помирување и во обликувањето на начинот на кој ќе биде надоместена штетата. Во овој процес им обезбедува на двете страни детални информации за суштината и процедурите на медијацијата и ја објаснува нејзината важност.

108. Интервју Т.К., 18.02.2021.

109. Интервју Т.К., 18.02.2021.

110. Center for Crime Prevention, Diversion and Mediation Program, <http://prevention.gov.ge/page/31/eng>

111. Center for Crime Prevention, Juvenile Diversion and Mediation Program, <http://prevention.gov.ge/page/28/eng>

112. Интервју Т.К., 18.02.2021.

113. <http://diversion.ge/?action=page&pid=43&lang=eng>

Договорот за медијација, што се потпишува по конференцијата за медијација, се изготвува земајќи ги интересите на жртвата, но и најдобриот интерес на детето кое го сторило делото, и заедно со мерката за одвраќање на детето му се обезбедуваат потребните услуги во кои се вклучени институциите и невладини организации и му се утврдуваат должностите кон жртвата и јавноста. Условите на договорот исто така можат да определат надоместок на штета, извинување до жртвата, земајќи ги предвид индивидуалните карактеристики на случајот. Дури и во случаи кога жртвата не сака да учествува во процес на медијација, јавниот обвинител може да направи договор со детето кое го сторило делото согласно Законот за одвраќање и жртвата може да реши да биде вклучена во медијација во кој било момент.¹¹⁴ Социјалниот работник кој е одговорен за детето го следи исполнувањето на договорот и доколку забележи дека некој дел не е исполнет за тоа го известува јавниот обвинител, кој потоа може да покрене кривична постапка.

Програма за одвраќање и медијација осигурува дека децата кои сториле некое дело во кое нема специфична жртва се вклучени во различни активности за заедницата, вклучувајќи: засадување дрвја и грижа за нив; учество во добротворни активности; давање поддршка на стари лица; учество во програма за обука на врсници и одржување семинари за здрав начин на живот.¹¹⁵

Бројките укажуваат дека медијацијата зачестено се употребува: во текот на 2019 година, 797 лица биле одвратени од кои 437 биле малолетници, а 360 биле млади на возраст од 18 до 21 година, а остварени биле вкупно 408 медијации.¹¹⁶ Од 2010 до 2019 година, вкупно 4.430 лица биле одвратени, а само девет го повториле кривично дело.¹¹⁷

Една од предностите за успешното спроведување на медијацијата е постоење на посебна институција што работи на прашањата поврзани со медијацијата и одвраќањето. Центарот за спречување криминал во рамките на Министерството за правда на Грузија е основан во септември 2012 година. Мисијата на Центарот вклучува промовирање политики во насока на спречување на рецидивизмот во Грузија, работа со ризични групи и спроведување проекти поврзани со примарна превенција на криминал. Еден од најголемите приоритети на Центарот е програмата за рехабилитација и ресоцијализација за поранешните затвореници, која има посебен фокус на физичките и менталните здравствени проблеми на поранешниот затвореник, промовирање на стручно образование и поддршка за вработување. Медијаторите кои работат со деца во судир со законот и жртвите со цел успешно практикување на ресторативна правда се вработени во центарот. Анализата на резултатите од Програмата за пренасочување и медијација покажува дека најголем дел од случаите на пренасочување што вклучуваат медијација биле успешно решени и бројот на повторени кривични дела е многу мал. Со цел понатамошен развој на стратегијата за медијација и нејзиното ефективно управување, Центарот за медијација бил исто така отворен во 2014 година врз основа на Центарот за спречување криминал. Центарот работи на создавање стандарди за областа на работата на медијаторите, како и подобрување на квалификациите на медијаторите и нивниот кодекс на однесување. Дополнително, Центарот исто така работи и на промовирање на медијацијата, како и на создавање центар за ресурси за медијатори.¹¹⁸

Медијацијата во моментот се користи само како ресторативен механизам. Центарот за медијација се обидува да ја прошири областа на работа, што значи дека медијацијата ќе може да се користи не само за случаи на одвраќање, односно ќе може да се користи и кога ќе се изрекуваат казни, па дури и во случаи за постзатворска медијација со цел рехабилитација и ресоцијализација на поранешниот затвореник и жртвата.¹¹⁹ Дополнително, Центарот за медијација работи на тоа да имплементира и други практики на медијација, како семејна медијација, училишна медијација и улична медијација со цел да се надминат одредени проблеми, како семејно насилство и малтретирање, булинг во училиштата и ескалирање на прекршоците.

114. <https://drive.google.com/file/d/1sh6IEUWzYqCH2Xx-QjJhcNQFiSPGw-7Ka/view>

115. <http://diversion.ge/?action=page&pid=47&lang=eng>

116. <https://drive.google.com/file/d/1sh6IEUWzYqCH2Xx-QjJhcNQFiSPGw-7Ka/view>

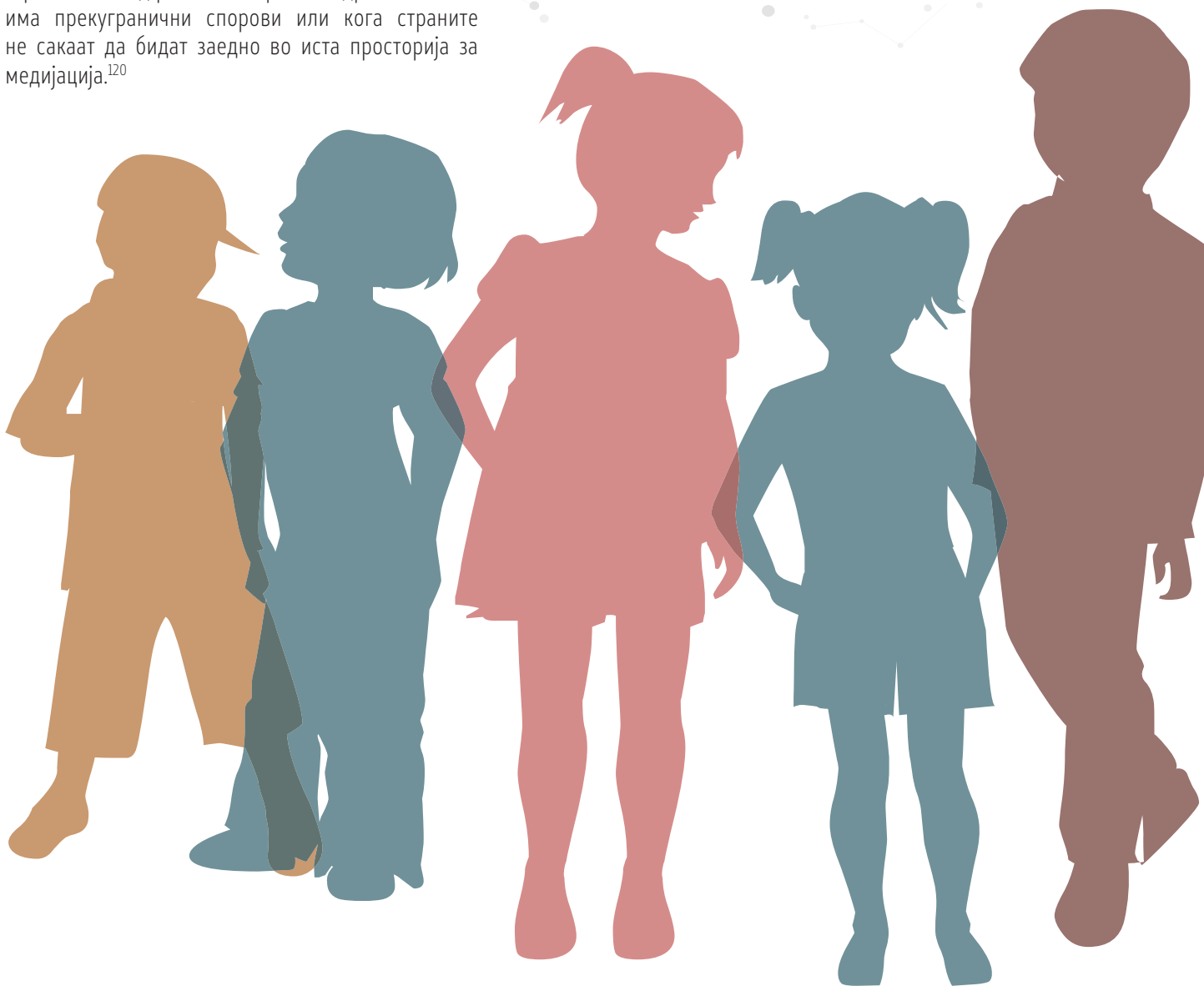
117. <https://drive.google.com/file/d/1sh6IEUWzYqCH2Xx-QjJhcNQFiSPGw-7Ka/view>

118. <http://prevention.gov.ge/page/31/eng>

119. Интервју Т.К., 18.02.2021.

За време на пандемијата предизвикана од КОВИД-19, Центарот за спречување криминал во соработка со невладини организации и УНИЦЕФ, обезбедиле онлајн-медијација преку видеоконференција на која сите страни учествуваат со користење на онлајн-платформи. Некои од медијациите што биле спроведени биле спроведени и низ хибриден модел со тоа што некои од учесниците присуствувале и лично. Иако на почетокот на пандемијата медијаторите имале тешкотии во обезбедувањето на далечински услуги, онлајн-медијацијата исто така ќе се користи во периодот по КОВИД-19 за случаи кога странките се од различни страни на државата, кога има прекугранични спорови или кога страните не сакаат да бидат заедно во иста просторија за медијација.¹²⁰

120. UNICEF Georgia, UNICEF strengthens online mediation capacity for children in conflict with the law in response to the pandemic, 16 November 2020, <https://www.unicef.org/georgia/press-releases/unicef-strengthens-online-mediation-capacity-children-conflict-law-response0>

КАКО ДА СЕ ПОСТИГНЕ СПОГОДБА ЗА МЕДИЈАЦИЈАТА? – ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Една од најупотребуваните фрази е онаа дека „Децата се нашата иднина“. Секое дете има право на услови и поддршка за да го оствари својот целосен потенцијал. Истовремено, системот не придонесува кон посветла иднина за децата кои дошле во конфликт со законот и нема емпатија и разбирање за нивното минато. Децата кои доаѓаат во конфликт со законот најчесто се и жртвите кои поминале многубројни негативни искуства во детството.

Потребно е да се даде приоритет на ресторативниот пристап преку медијацијата и други ресторативни мерки во сите фази на работење со деца и млади во системот за правда. Во овој процес, институциите треба да имаат интерсекторски пристап со холистичка стратегија, земајќи ја предвид пошироката заедница, поширокото семејство, училиштето, соседството и контекстот во кои се развиваат децата. Кривично-правниот систем треба да се води од околностите, возраста и потребите на детето, наспроти тоа да се води од големината и тежината на делото. Во оваа смисла, потребно е сите професионалци со кои детето доаѓа во контакт во рамките на правосудниот систем да бидат информирани и за тоа како траумата влијае на детето и на неговиот развој.

Медијацијата како дел од пристапот на ресторативната правда оди во насока на наоѓање на коренот на проблемот, спречува ретрауматизирање и цели кон тоа да го поддржи детето да се рехабилитира и да се реинтегрира. Медијацијата остава простор за закрепнување на сите страни и отвора можност да се работи на откривање на ризик-факторите што го довеле детето до тоа да стапи во конфликт со законот и ѝ помага на жртвата

да го надмине чувството на страв и несигурност. Договорите што произлегуваат од медијацијата имаат поголеми шанси за извршување во споредба со судските одлуки и процесот е неформален, флексибилен и оневозможува „одложувања на правниот процес“, може да се реши за неколку часа, дена или недели што ја прави оваа постапка и поевтина за разлика од судските постапки.

Помалку од 10% од постапките за медијација биле постапки што вклучувале деца во конфликт со законот. Децата и нивните законски застапници не се доволно запознаени со можноста за медијација, додека јавните обвинители и судиите ретко ги упатуваат на медијација. Истовремено, се покажало дека оние случаи што биле решени со постапка за медијација дале резултат, децата не го повториле делото, се помириле со другата страна и покажале каење за она што го сториле.

Постапката за медијација е многу подостапна од која било друга постапка со оглед на тоа што трошоците на медијаторот се покриваат од буџетот на државата.

За да се зајакне употребата на медијацијата и да се подобри нејзината имплементација во системот за правда за деца, потребно е:

- » Воведување на задолжителен обид за медијација. Повеќето медијатори се залагаат за оваа законска измена, која доколку се донесе, ќе оневозможи поведувањето на постапката да зависи од арбитражната волја на јавниот обвинител и судијата.
- » на децата, за предностите и можностите што ги нуди медијацијата.
- » Одвојување на соодветни средства од страна на Министерството за правда за постапките за медијација, односно за медијаторите. Потребна е и севкупна поголема поддршка за зајакнување на системот за медијација, ресурси за спроведување на континуирани обуки за медијаторите, како и обезбедување на соодветни простории приспособени на децата во кои медијаторите ќе можат да ги спроведуваат постапките за медијација.

- » Процена за бројот и достапноста на медијатори по општини со цел нивна соодветна распределба. Во овој процес е потребно да се утврди и кои медијатори имаат поминато обука за работа со деца според Законот за правда за деца и да се обезбеди соодветна обука за оние што би сакале да станат медијатори за деца.
- » Ажурирање на програмите и курикулумите со цел да се подигне свеста за медијацијата уште од фазата на студирање и да се воведат комбинирани обуки, за судии, јавни обвинители и медијатори.
- » Обезбедување на финансиска поддршка за децата кои ќе се спогодат во рамките на постапка на медијација, а немаат средства за да ја исплатат оштетената страна. Ова би оневозможило тие да бидат вклучени во судска постапка во која исто така ќе треба да исплатат одредени средства, само поради тоа што немале финансии да ја исплатат жртвата/оштетената страна.
- » Разгледување на можноста за воведување на моделите на медијација што имаат превентивна улога и кои покажале резултати (како училишната медијација и медијацијата меѓу врсници).

Ресторативната правда е право на детето. Институциите, професионалците и сите клучни чинители имаат одговорност да гарантираат дека сите деца имаат пристап до ресторативна правда, притоа приспособувајќи ги механизмите на нивните потреби и водејќи се од нивниот најдобар интерес, имајќи предвид дека тие се само деца.

